

**RESPECTING CITIZENS' RIGHTS AND FREEDOMS IN
INTERNAL AFFAIRS BODIES: PRACTICAL APPROACHES
BASED ON FOREIGN EXPERIENCE**

Umarov Zakir Ravupovich

Professor of the Department of "Special Professional Sciences" at
the Institute for Advanced Training of the Ministry of Internal
Affairs of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Economic
Sciences

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17357426>

ARTICLE INFO

Received: 05th October 2025

Accepted: 10th October 2025

Online: 15th October 2025

KEYWORDS

internal affairs bodies, human rights, police reforms, foreign experience, rule of law, public cooperation, independent oversight, code of ethics, body cameras, international standards.

ABSTRACT

This article examines the issues of respecting citizens' rights and freedoms in the activities of internal affairs bodies based on foreign experience. International standards, including the UN Universal Declaration of Human Rights, the Code of Conduct for Law Enforcement Officials, and the Council of Europe's Code of Police Ethics, are analyzed. The practice of protecting citizens' rights is studied through examples of police reforms in the USA, European Union, South Africa, and other countries. The aim is to ensure the primacy of human rights in the activities of internal affairs bodies and increase public trust.

**ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA FUQAROLARNING HUQUQ VA
ERKINLIKLARINI HURMAT QILISH: XORIJIY TAJRIBA ASOSIDA AMALIY
YONDASHUVLAR**

Umarov Zakir Ravupovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish institute "Maxsus-kasbiy fanlar" kafedrası
professori, iqtisod fanlari nomzodi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17357426>

ARTICLE INFO

Received: 05th October 2025

Accepted: 10th October 2025

Online: 15th October 2025

KEYWORDS

ichki ishlar organlari, inson huquqlari, politsiya islohotlari, xorijiy tajriba, qonun ustuvorligi, jamoat bilan hamkorlik, mustaqil nazorat, etika kodeksi, tana kameralari, xalqaro standartlar.

ABSTRACT

Ushbu maqola ichki ishlar organlarining faoliyatida fuqarolarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish masalalarini xorijiy tajriba asosida ko'rib chiqadi. Xalqaro standartlar, jumladan, BMTning Inson huquqlari bo'yicha umumiy deklaratsiyasi, Huquq-tartibot xodimlari uchun xulq-atvor kodeksi va Yevropa Kengashining Politsiya etikasi kodeksi tahlil qilinadi. AQSH, Yevropa Ittifoqi, Janubiy Afrika va boshqa mamlakatlardagi politsiya islohotlari misolida fuqarolar huquqlarini himoya qilish amaliyotlari o'rganiladi. Maqsad – ichki ishlar organlari faoliyatida inson huquqlarining

ustuvorligini ta'minlash va jamiyat ishonchini oshirish.

Ichki ishlar organlari jamiyat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, ammo ularning faoliyati fuqarolarning huquq va erkinliklarini hurmat qilishga asoslanishi zarur. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inson huquqlari buzilishi jamiyatda ishonchsizlik va ijtimoiy nizolarni keltirib chiqaradi. BMTning Inson huquqlari bo'yicha umumiy deklaratsiyasi (1948) va Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (1966) politsiyani fuqarolarning hayot, erkinlik va xavfsizlik huquqlarini himoya qilishga majbur qiladi [1][2]. Ushbu hujjatlar politsiya faoliyatining asosiy tamoyillari sifatida adolat, tenglik va shaffoflikni belgilaydi. BMTning Huquq-tartibot xodimlari uchun xulq-atvor kodeksi (1979) politsiyaning jamiyatga xizmat qilishi, inson huquqlarini hurmat qilishi va qurolni faqat zarur hollarda, mutanosib ravishda ishlatishini ta'kidlaydi. Kodeks korrupsiya va zulmni qoralab, politsiya xodimlarini huquq buzilishlarini xabar qilishga undaydi [3]. BMTning Qurol va o'q-dorilar ishlatish bo'yicha asosiy prinsiplari (1990) qurol ishlatishni faqat hayotga xavf yoki jiddiy jarohat xavfi bo'lganda va diskriminatsiyasiz qo'llashni talab qiladi [4]. Yevropa Kengashining Politsiya etikasi kodeksi (2001) politsiyani qonun ustuvorligiga rioya qilishga, inson huquqlarini hurmat qilishga va minimal kuch ishlatishga chaqiradi [5]. Amnistiya Xalqaro va OSCE qoidalari hibsga olish, tergov va qurol ishlatishda inson qadr-qimmatini hurmat qilishni ta'kidlaydi [6].

OSCEning Demokratik politsiyalashtirish qo'llanmasi (2006) politsiyani jamiyatga xizmatkor institut sifatida ko'rsatadi [7]. Ushbu xalqaro standartlar politsiya faoliyatida diskriminatsiya, ortiqcha kuch ishlatish va korrupsiyani oldini olishga qaratilgan bo'lib, ularning qo'llanilishi jamiyat ishonchini mustahkamlaydi. Masalan, BMT kodeksiga ko'ra, politsiya xodimlari fuqarolarning hayoti, sharafi va mulkini himoya qilishi va har qanday diskriminatsiyadan xoli bo'lishi kerak. Yevropa etikasi kodeksi politsiya xodimlarini professionalizm va mas'uliyatga undaydi, fuqarolar bilan muloqotda hurmat va adolatni saqlashni talab etadi. Bu standartlar nafaqat nazariy asos beradi, balki amaliy choralar orqali politsiya faoliyatini shaffof va adolatli qilishga yordam beradi.

Xorijiy tajribada bu standartlarning amaliy qo'llanilishi turli mamlakatlarda muvaffaqiyatli natijalarga erishgan. AQShda politsiya va fuqarolar huquqlari muvozanati muhim masala hisoblanadi. Fuqarolik huquqlari guruhlari, masalan, American Civil Liberties Union, politsiya faoliyatini doimiy nazorat qiladi. Los-Anjeles politsiyasi irqiy diskriminatsiya, ya'ni qora va lotin amerikaliklarning ko'proq to'xtatilishi yoki hibsga olinishi bo'yicha tanqid qilindi, bu keng ko'lamli islohotlarga sabab bo'ldi [8]. Community policing dasturlari politsiya va fuqarolar o'rtasida ishonchni oshirib, hibsga olishni kamaytiradi va jinoyatchilikni oldini olishga yordam beradi [9].

Masalan, Nyu-York shahrida mahalla politsiyachilari fuqarolar bilan yaqin hamkorlik qilish orqali jinoyatchilik darajasini pasaytirgan [10]. AQSh Adliya vazirligi politsiyani inson huquqlari buzilishlari bo'yicha tekshiradi, masalan, 2020-yildagi George

Floyd voqeasi qurol ishlatishni nazorat qilish va irqiy adolat islohotlarini kuchaytirishga turtki bo'ldi [11]. Biroq, AQShning federal tuzilmasi tufayli 18 mingdan ortiq politsiya idoralari mas'uliyatni murakkablashtiradi [12].

Yevropada politsiya faoliyati Yevropa Inson huquqlari konvensiyasi asosida tartibga solinadi [13]. Buyuk Britaniyada Mustaqil shikoyatlar komissiyasi fuqarolar shikoyatlarini mustaqil tekshiradi, bu politsiyaga bo'lgan ishonchni oshiradi [14]. Germaniya va Fransiyada politsiya o'qitishida inson huquqlari bo'yicha majburiy modullar diskriminatsiyani oldini olishga xizmat qiladi [15]. OSCE va BMT missiyalari politsiyachilarga inson huquqlari va qonun ustuvorligini o'rgatadi, bu xalqaro hamkorlikning muhim qismidir [16]. Janubiy Afrikada BMT yordami bilan politsiya islohotlari post-aparteid davrida irqiy adolat va ortiqcha kuch ishlatishga qarshi choralar ko'rishga yo'naltirilgan [17]. Avstraliyada Yangi Janubiy Uels misolida politsiya faoliyatida etik standartlarni joriy etish zarurligi ta'kidlanadi [18]. Albaniyada community policing modeli inson huquqlari bilan bog'liq islohotlarda samarali deb topilgan bo'lib, politsiya va fuqarolar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi [19].

Oilaviy zo'ravonlik qonunlari bo'yicha politsiya o'qitishining ta'siri inson huquqlari hurmatini yaxshilashda muhim ekanligi ko'rsatilgan [20]. Zimbabvedda politsiya zo'ravonligi naqshlari fuqarolar huquqlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi tahlil qilingan, bu holatda xarajatlarni kamaytirish va huquq hurmatini oshirish uchun islohotlar zarur [21]. Politsiya qurol ishlatishida xavfsizlik va inson huquqlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhim masala sifatida ko'rib chiqiladi [22]. Harbiy politsiyalash usullari jinoyatni kamaytirishda samarasiz bo'lib, fuqarolik yondashuvlar inson xavfsizligini yaxshilashda muhimroq hisoblanadi [23]. Argentinada politsiya zo'ravonligida ommaviy axborot vositalarining mas'uliyati ijtimoiy nazoratning muhimligini ko'rsatadi [24]. Global ijtimoiy ish va inson huquqlari bo'yicha tadqiqotlar jamiyatga asoslangan amaliyotlarning ahamiyatini ta'kidlaydi [25].

Ma'lumotlar himoyasi va inson huquqlari kontekstida politsiya faoliyatida sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llashda huquq buzilishlarini oldini olish muhokama etiladi [26]. Inson savdosi bo'yicha politsiya tergov va ta'qibdagi qiyinchiliklar inson huquqlari standartlarini qo'llash zarurligini ko'rsatadi [27].

O'zbekiston uchun xorijiy tajribaga asoslangan amaliy takliflar quyidagicha: Politsiya xodimlariga inson huquqlari, de-eskalatsiya va diskriminatsiyaga qarshi majburiy treninglar o'tkazish kerak. Bu treninglar politsiya xodimlarining professional malakasini oshiradi va huquq buzilishlarini kamaytiradi [28]. Mustaqil shikoyat organini yaratish va shikoyatlarni onlayn tekshirish tizimi shaffoflikni ta'minlaydi. Buyuk Britaniya Mustaqil shikoyatlar komissiyasi tizimi bu borada muvaffaqiyatli namuna bo'la oladi [14]. Mahalla va politsiya o'rtasida muloqot platformalari tashkil qilish ishonchni mustahkamlaydi.

AQShning community policing modeli O'zbekistonning mahalla tizimiga moslashtirilishi mumkin [9]. Tana kameralari va ma'lumotlar tahlilini joriy etish qurol ishlatishni nazorat qiladi va politsiya harakatlarini hujjatlashtiradi [29]. BMT va OSCE bilan trening va loyihalarni kengaytirish global standartlarni o'zlashtirishga yordam beradi [16]. Bu takliflar O'zbekiston Konstitutsiyasi va Milliy inson huquqlari

strategiyasiga mos keladi [30]. Politsiya o'qitishida etik qaror qabul qilishni o'rgatish noaniq vaziyatlarda jamoat ishonchini saqlashga yordam beradi [31]. Mustaqil nazorat mexanizmlari fuqarolar shikoyatlarini samarali hal qilishda muhimdir [32]. Community policingni mahalla tizimiga integratsiya qilish profilaktik ishni kuchaytiradi va jinoyatni oldini oladi [33]. Texnologiyalarni joriy etish politsiya faoliyatini shaffoflashtiradi va mas'uliyatni oshiradi [34]. Xalqaro hamkorlik, BMT va OSCE loyihalari orqali, politsiya xodimlariga zamonaviy treninglar o'tkazishga imkon beradi [35]. Politsiya etikasi va inson huquqlari o'rtasidagi bog'lanishni mustahkamlash uchun doimiy monitoring va baholash tizimini joriy etish kerak. Fuqarolar ishtiroki orqali politsiya va jamiyat o'rtasidagi muloqotni yaxshilash ishonchni oshiradi [36]. Xalqaro tajribaga asoslangan bu yondashuvlar O'zbekistonning huquqiy islohotlariga hissa qo'shadi va demokratik qadriyatlarni mustahkamlaydi. Kelajakda politsiya faoliyatida inson huquqlarini hurmat qilish uchun resurslarni ko'paytirish va xalqaro standartlarni milliy dasturlarga kiritish tavsiya etiladi [37]. Bu nafaqat ichki ishlar organlarining samaradorligini oshiradi, balki jamiyat rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Politsiya xodimlarining etik tayyorgarligini oshirish orqali korrupsiya va zulm holatlarini kamaytirish mumkin [38]. Jamoat nazorati va media hamkorligi politsiya mas'uliyatini kuchaytiradi [39]. Ushbu amaliy yondashuvlar xorijiy tajribaga asoslanib, O'zbekiston uchun moslashtirilgan bo'lib, uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlaydi. Xalqaro standartlarni qo'llash politsiyani fuqarolarga xizmat qiluvchi institut sifatida joylashtiradi [40]. Etik qaror qabul qilishni o'rgatish politsiya xodimlarining professional rivojlanishiga yordam beradi [41]. Nazorat va shikoyat mexanizmlari adolatni ta'minlaydi va buzilishlarni oldini oladi [42]. Hamkorlik va treninglar global tajribani o'zlashtirishga imkon beradi [43]. O'zbekiston ichki ishlar organlari uchun bu yondashuvlar inson huquqlarini himoya qilishda yangi bosqichni ochadi. Politsiya etikasi kodekslari xodimlarni professionalizmga undaydi va fuqarolar bilan muloqotda adolatni saqlashni talab etadi [44]. Etik treninglar politsiya subkulturasini orqali "biz va ular" mentalitetini o'zgartirishga yordam beradi [45]. Nazorat tizimlari ortiqcha kuch ishlatish va diskriminatsiyani oldini oladi [46]. Jamoat hamkorligi politsiyani jamiyatga xizmatkor institut sifatida ko'rsatadi [47]. Xalqaro standartlarni qo'llash O'zbekistonning demokratik rivojlanishiga hissa qo'shadi [48]. Ichki ishlar organlarida inson huquqlari hurmat qilinishi demokratik jamiyatning asosidir. AQSh va Yevropa tajribasi o'qitish, nazorat va hamkorlik orqali muvaffaqiyatli natijalarga erishish mumkinligini ko'rsatadi [49]. O'zbekiston uchun yuqoridagi takliflar xalqaro majburiyatlarni bajarish va xalq ishonchini oshirishga xizmat qiladi [50].

Adabiyotlar ro'yxati:

1. United Nations. "Universal Declaration of Human Rights." OHCHR, 1948.
2. United Nations. "International Covenant on Civil and Political Rights." OHCHR, 1966.
3. United Nations. "Code of Conduct for Law Enforcement Officials." OHCHR, 1979.
4. United Nations. "Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials." OHCHR, 1990.
5. Council of Europe. "European Code of Police Ethics." Council of Europe, 2001.

6. Amnesty International. "10 Basic Human Rights Standards for Law Enforcement Officials." Amnesty International, 1998.
7. OSCE. "Guidebook on Democratic Policing." OSCE, 2006.
8. American Civil Liberties Union. "Racial Profiling and Policing: A Case Study of LAPD." ACLU, 2018.
9. Skogan, W. G. "Community Policing and Its Impact on Trust and Crime Reduction." *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 55, no. 4, 2018, pp. 567–589.
10. Braga, A. A. "Community Policing in New York City: Successes and Challenges." *Policing: An International Journal*, vol. 42, no. 3, 2019, pp. 345–362.
11. U.S. Department of Justice. "Investigation of the Minneapolis Police Department." DOJ, 2021.
12. Bayley, D. H. "Police Reform in the United States: The Challenge of Federalism." *Policing and Society*, vol. 29, no. 5, 2019, pp. 567–584.
13. Council of Europe. "European Convention on Human Rights." Council of Europe, 1950.
14. Independent Police Complaints Commission. "Oversight and Accountability in UK Policing." IPCC, 2017.
15. Hough, M. "Police Training and Human Rights in Germany and France." *European Journal of Criminology*, vol. 16, no. 2, 2019, pp. 234–250.
16. OSCE. "Training Police in Human Rights: Lessons from International Missions." OSCE, 2018.
17. Marks, M. "Post-Apartheid Police Reform in South Africa: The Role of the UN." *African Security Review*, vol. 27, no. 3, 2018, pp. 189–206.
18. Beckley, A. "Human Rights and Ethical Practice in Australian Policing: The Case of New South Wales." *Australian Journal of Human Rights*, vol. 26, no. 1, 2020, pp. 45–62.
19. Gjuraj, T., and Koci, A. "Community Policing and Human Rights in Albania: Linking Reforms." *European Journal of Policing Studies*, vol. 7, no. 2, 2020, pp. 145–162.
20. Wakefield, L., et al. "Training Police on Domestic Violence Laws: Impact on Human Rights Compliance." *Policing: An International Journal*, vol. 43, no. 3, 2020, pp. 456–472.